

France Filipič

Maribor

O NAJNOVEJŠI SLOVENSKI KNJIŽNI ŽETVI ZA MLADE LJUDI

V živopisani leposlovni beri za mladino je tja nazaj v letu in pol¹ izšlo na Slovenskem petindvajset izvirnih del, ki so prvič doživela knjižno izdajo. Pri tem ima levji delež Mladinska knjiga z osemnajstimi naslovi, štiri knjige je prispeval Zavod Borec, z dvema je postregla Partizanska knjiga, z eno so se zadovoljili pri založbi Obzorja. Ni kaj reči, saj je to za krizno situacijo v slovenskem založništvu ob vseh ponatisih in prevodih resnično obilna žetev, ki pa je, roko na srce, v celotnem vrednotenju kulture premalo upoštevana. Po mojem mnenju je med temi petindvajsetimi knjigami, ki so tukaj postavljene pred našo presojo, kakšnih deset takšnih, ki po svoji invenciji, fantazijski razgibanosti, jezikovni izrazitosti in čustveni uglašenosti v znatni meri presegaajo kakovostni popreček. Ob tej ugotovitvi bodi povedano, da je nekatere med njimi javnost komaj opazila in jih omenila v tisku, nekaj več zanimanja za nekatere se je prebudilo pravzaprav šele ob razglasitvi najboljše knjige leta 1972. Če smo s tem v zvezi potem vsaj nekaj malega prebrali o Zidarjevem *Kukavičjem Mihcu*, pa o Branke Jurce *Rodiš se samo enkrat* (ter o Godinovi knjigi,² ki je izšla leto prej in ni upoštevana v moji oceni), pa nismo zvedeli skoraj nič o ostalih sedmih, osmih knjigah, ki jih uvrščam med najboljše v tej razpravi. Naj mi bo dovoljeno imenovati jih po vrstnem redu, kakor sem jih prebiral, ne da bi hotel stopiti pred javnost z nekakšno pop lestvico, kakor se je nekdo izrazil o mojem predavanju na simpoziju o mladinski literaturi v Štatenbergu. Med pomembnejše knjige osemnajst mesecev nazaj torej ob že omenjenem *Kukavičjem Mihcu* Pavleta Zidarja in Branke Jurce *Rodiš se samo enkrat* uvrščam še slikanico Lojzeta Kovačiča *Potovanje za nosom*, slikanico Bena Zupančiča z naslovom *105 lubenic*, nadalje pesmi Jožeta Šmita *Kaj dela žabica*, pesmi Nika Grafenauerja *Kaj je na koncu sveta*, pravljичno sanjsko pripoved Kristine Brenkove *Deklica Delfina in lisica Zvitorepka*, zgodbe Svetlane Makarovič *Miška spi*, humoristično pristrčno pripoved Kajetana Koviča *Moj prijatelj Piki Jakob* in še *Malo vojno poštevanko*, ki jo je napisal Sandi Sitar. Če naposled k temu dodam, da je tudi ostalih petnajst novitet solidnih in da so nekatere strani v memoarski literaturi tako pri Kristini Brenkovi kot pri Branku Žužku in tudi pri Karlu Grabeljšku prav imenitno napisane, se lahko samo čudimo letargiji naše kulturne javnosti. In če k temu pridemo,

¹ Ta pregled je avtor pripravil za 10. srečanje pisateljev na Štatenbergu septembra 1973. Osrednja tematika tega srečanja je bila Književnost za mlade.

² Ferdo Godina: *Kos rženega kruha*. V Ljubljani, Mladinska knjiga 1971. (Cicibanova knjižnica.)

da smo nekoč sleherno slovensko noviteto, ki je količkaj zadovoljevala, sprejemali kot dogodek in obogatitev slovenske kulture, potem je ta komunikacijski molk, ki traja že desetletje nazaj, pravzaprav čudno simptomatičen in priča neke ravnodušnosti, ki nas potiska daleč na kulturno obrobje. Če pa k temu še lahko ugotavljamo, da mnogi resni kulturniki nasploh literaturo za mladino pri nas obravnavajo kot drugorazredno, v najboljšem slučaju kot posebno, nekoliko manj pomembno zvrst v umetnosti, sicer pa običajno le kot pedagoški pripomoček ali kot igračko za otroke, smo lahko več kot zadovoljni ob dejstvu, da ta literatura kljub vsem naštetim okoliščinam poganja toliko kvalitetnih cvetov.

Sicer si pa oglejmo, da ne bomo govorili v prazno, katere nove in izvirne slovenske knjige za mladino so se doslej z letnico 1972 in 1973 pokazale na naših knjižnih policah. Pri Mladinski knjigi so izšle — Kristina Brenkova: *Deklica Delfina in lisica Zvitorepka* (1972), Brane Dolinar: *Rdeča kapica iz Zgornje Šiške* (1972), Manko Golar: *Okrogle o Veržencih* (1973), Niko Grafenauer: *Kaj je na koncu sveta* (1973), Anton Ingolič: *Potopljena galeja* (1973), Branka Jurca: *Rodiš se samo enkrat* (1972), Marija Kmetova: *Bureži — brbrači* (1972), Lojze Kovačič: *Potovanje za nosom* (1972), Svetlana Makarovič: *Miška spi* (1972), Vitan Mal: *Ime mi je Tomaž* (1972), Neža Maurer: *Kam pa teče voda* (1972), Lili Novy: *Majhni ste na tem velikem svetu* (1973), Franjo Roš: *Letalec Nejček* (1972), Jože Snoj: *Stop za pesmico* (1973), Jože Šmit: *Kaj dela žabica* (1973), Ivo Zorman: *V sedemnajstem* (1972), Beno Zupančič: *105 lubenic* (1972), Branko Žužek: *Kruh moje matere* (1953). Pri Zavodu Borec so izdali tale dela: Vojan Arhar: *Capljači* (1972), Kristina Brenkova: *Prva domovina* (1973), Karel Grabeljšek: *Partizanski obrazi* (1972), Kajetan Kovič: *Moj prijatelj Piki Jakob* (1972). Partizanska knjiga je založila Sandija Sitarja *Malo vojno poštevanko* (1972) in Janeza Vipotnika *Zgodbe o Diku* (1972), te so sicer — ne v polnem obsegu — v istem letu izšle pri Mladinski knjigi v dveh slikanicah. Pri založbi Obzorja je tiskal Pavel Zidar svojega *Kukavičjega Mihca*. Začuda tokrat v knjižni beri niso zastopani Leopold Suhodolčan, Smiljan Rozman in Ela Perci, razveseljivo pa je, da se uveljavljajo nova imena.

Ko sem imel skladovnico mladinskih novitet pred seboj, sem se znašel pred nič kaj lahko odločitvijo, ali naj upoštevam celotno knjižno žetev, ki vsebuje hkrati Smitove pesmi za najmlajše in Zormanov mladinski roman *V sedemnajstem*. Nadalje sem stal tudi pred problemom, kako vrednotiti tiste knjige, ki so napisane izrazito za mlade ljudi, in tiste, ki govorijo o mladih ljudeh in so morda bolj primerne za odrasle kot za otroke. Odločil sem se za najširšo obravnavo. Ob obilni literarni beri, ki pa ne upošteva tistega, kar je morda izšlo zunaj meja Slovenije, ker čez to nimam pregleda, pa se mi zastavlja na kupe nadaljnjih vprašanj. Kot prvo: kakšna je duhovna podoba tega branja za otroke in mladino, kakšen je njegov umetniški profil? Iz kakšnih motivov se razrašča, ob katerih kreativnih virih se napaja? Ali živi v svojem času in za ta čas, ali je urezana po tisti meri, da je pravšnja za sodobnega otroka? Da, kakšna literatura je pravzaprav pravšnja za sodobnega otroka? Kakšen je njen prostor med igro in angažmajem? Ali sploh lahko obstoji kakšna, ki nima v sebi prav nobenega angažmaja? Ali nismo v naši idejno določeno oblikovani družbi mnenja, da naj bo literatura za naše otroke etično poudarjena in napolnjena s tisto živo življenjsko radostjo in igrivostjo, ki otroka sprošča in ga plemeniti in v njem prebuja moč in samozavest za bodoči spopad z zlom v življenju? Literatura, ki ga navaja k premišljanju in k presoji, ki mu

podira lažne predstave in ga uči razlikovati med življenjsko resničnostjo in ponarejenostjo? Ki ga uči spoštovati in ljubiti človeka in naravo, lepoto na svetu, četudi jo kdaj prekrivajo tako boleča protislovja? Kako velike besede, bo kdo vzkliknil, ko bo to prebral, kaj vse ta človek zahteva od mladinske literature, ta je voz tako naložil, da se bo sam od sebe prevrnil v jarek! Pa je v resnici tako, da smo bili v preteklosti pri nas mnogo premalo zahtevni, da smo bili vse preveč potrpežljivi do povprečne dedek in babica literature, ki je marsikdaj samo neki določen izraz malomeščanske mentalitete, pa smo bili potem tako nemilo začuden, ko so se otroci rajši šli gostit k mizi popoprane strip literature, takšne z revolverji in vražje krvavimi ukanami.

Če se tako lotim s skalpelom sodobne slovenske mladinske literature in ji pričenem razkrivati posamezne plasti, bom našel kar dobršen del tistega, za čimer sem iskal v zgoraj nanizanih vprašanjih. Predvsem je to etično visoko uravnana in z življenjskim optimizmom napolnjena literatura, v kateri se življenjski problemi ne razrešujejo nasilno, temveč iz notranje nuje pravično in z razumevanjem. Nadalje je to literatura, ki je razpeta med prijazen realizem, ki prihaja zlasti v memoarskih delih do izraza, in med lahkotno sproščenostjo fantazijske igre. Zanimivo, v tej legi je najbrž umetniško najbolj dognana, najzrelejša, na trenutke evropskih sorazmerij. Tako sta prav visoko v poetični fantazijski spreplet pomaknjeni Kovačičeva in Zupančičeva slikanica. To je nenehno igrivo fantazijsko spreminjanje, z zanesljivo roko neposredno naravnano na valovno dolžino otroškosti. Tu se kažejo ob estetskih z njimi neločljivo povezane še druge dimenzije, med drugim je razpoznaven proces, ki ostri v otroku občutek za lepoto okolja, ga navaja k sodelovanju v spreminjanju tega okolja. In če hočete, postrežem z ugotovitvijo, ki zveni sicer banalno, to je tako simpatična duhovna gimnastika, ko so vse želje v bruhajočem toku neusahljive iznajdljivosti izpolnjive in skoraj vse višine in daljave dosegljive, čeprav otrokova fantazijska lakota nikoli ni do kraja utolažena. V to veselo igro se ob obeh naštetih slikanicah uspešno vključuje tudi Niko Grafenauer s svojo pesniško zbirko s tako značilnim naslovom *Kaj je na koncu sveta*. Že naslov zbirke sam s poudarkom predstavlja osrednjo tendenco zbirke, ki se loteva oblikovanja otrokove raziskovateljske vneme. Seveda, kaj neki je na koncu sveta? V odgovor na to vprašanje nam Grafenauer ponuja poezijo s hudomušno poanto, da je na koncu sveta velik počen lonec, v katerem je vsake zgodbe konec, sicer pa izzveni celotni lirični disput kot virtuosno komponiran in z duhovitimi domisleki presejan spektakel, in to z mnogimi motivi, ki so nam sicer domači iz folklore, pa se nam tu predstavljajo v poetični preobrazbi v novih dimenzijah in v svojevrstni privlačnosti. Kot Grafenauerjev rak, mojster med krojači, v pesmi reže in kroji ništrc, tako Grafenauer sam ravna s poetično peno s tolikšno mero za občutek in s tolikšnim posluhom za humor in s tako pronicljivim darom opazovanja, da se mu moramo navsezadnje tudi odrasli podrežati in prepuščati, kljub temu da natančno vemo, da nas kdaj s svojimi domislicami pravzaprav potegne za nos. Toda mi smo vendar vnaprej pristali na to! Prav tako radoživ kot Grafenauer, čeprav intimnejši v svojem igrivem snovanju pa je poet Jože Smit v svoji drobni pesniški zbirki *Kaj dela žabica*. No, tisto, kar razdaja Grafenauer v širokem zamahu in v elegantnem velezagonu, je tu pri Šmitu navzoče v tenko ubrani miniaturi. Včasih je pesmica komaj kaj več kot zaris na predlogi, pa je vendar tako zelo scela izoblikovana iz poetične snovi, da učinkuje prav zaradi te svoje skope predstave, kot, recimo, pesem *V parku*:

/ Kaj je Polonca / naša odkrila, / da je na usta / prst položila? / Ptička je pravkar / v park priletela, / tiho vsi, tiho, / da bo zapela! /.

V skupini igrive pravljčnosti so še tri knjige, ki so si sicer podobne po predlogi fantazijskega sprepleta, dokaj različne pa v odnosu do realnosti in v obdelavi snovi. Kajetana Koviča *Moj prijatelj Piki Jakob*, otroška burleska, ki bi jo morda lahko imenovali slovensko inačico Medvedka Puja, je po vsem videzu nekako najbližja vsakdanji realnosti, ki pa je do najtanjšega vlakna oplemenitenjena z domišljjsko igro. Potem je tu dvaindvajset drobnih zgodb Svetlane Makarovič *Miška spi*, ki so nekakšen spreplet standardne pravljice in anekdotične otroške humoreske. Če so Kovičevi akterji tako rekoč vselej z vsemi štirimi na tleh (četudi kdaj frčijo po zraku), je to pri Makarovičevi že nekoliko drugače kdaj pa kdaj s subjekti v višje ležečem poetičnem medprostoru. Junaki Kristine Brenkove v *Deklici Delfini in lisici Zvitorepki* pa z realnih tal že skoraj do te mere uhajajo v sanjsko fantazijski svet, da se jim celo odrasli lahko samo približamo, če jih jemljemo kot osebe v spremenljivo domišljjski slikanici v slogu naivcev.

Zadeva se pri Koviču tako začenja:

»Kdo je Piki?«

Piki je medved.

Piki ne stanuje v gozdu, ne v živalskem vrtu, ne v cirkusu, ne v trgovini. Piki stanuje v bloku, v četrtem nadstropju, na polici za igrače.

Pikiju je ime Piki, čeprav ni pikast. Tako mu je pač ime. Ni namreč vsakdo belec, ki se Belec piše, in tudi vode ne pije vsakdo, ki se piše Vodopivec. Tako je tudi Pikiju ime Piki. Piki hodi v medvedjo šolo in ima učitelja, ki ni medved, ampak fantek. Jaz sem učiteljev oče in zato dobro poznam Pikija in učitelja. Včasih se skupaj igramo Človek ne jezi se. S Pikijem se dobro razumeva, z učiteljem pa imam včasih težave. Piki zmeraj pametno molči, učitelj pa mi včasih ugovarja. Nič ne pomaga, če mu rečem, da sem jaz ravnatelj.

Pikiju ni nikoli dolgčas. Vsako jutro se z medvedjo kočijo, v kateri je nekoč učiteljeva starejša sestra prevažala punčke, odpelje v medvedjo šolo. Z njim se odpeljejo tudi drugi medvedi in vseh skupaj je za cel medvedji avtobus. Dvema ali trem je ime Marko. Eden je Filip in majhni medvedki je ime Timika. Potem so tukaj še Josip Jupiter, Benjamin in Floki, ki sicer ni medved, ampak pes, vendar hodi v medvedjo šolo, ker posebne pasje šole še nimamo. Vsi se pišejo Jakob.«

Tako pri Slovencih ni hitro kdo pisal, mirno, z varno roko, nesentimentalno prisrčno, z veliko mero in odtehtanostjo humoristično začinjeno, predvsem pa neposredno in ujeto v intimno intonacijo atmosfere pristnega družinskega sožitja. Kovič najbolj suvereno med vsemi doslej naštetimi pisatelji s spretno roko premika razmerja med živim in neživim in preureja ta svet z resnobno zavzetostjo. V tem mu je zelo podobna tudi Svetlana Makarovič s svojimi pravljčnimi zgodbami, samo da so te nekoliko tiše notranje ubrane, čeprav s široko projekcijo in opazneje etično in socialno poudarjene. Sicer pa resnično v vsej, v tej razpravi obravnavani literaturi, kot sem to delno že prej nakazal, vlada neka sama po sebi razumljiva pravičnost, neki duhovni red, s katerim kdaj tako prisrčno samoupravno upravljajo otroci. Grafenauer in Makarovičeva sta ostreje kritična, z jedkim smehljajem se lotevata duhovne izkrivljenosti, ostali (razen Zidarja, ki ga bom posebej obravnaval) vse to oprevljajo bolj zastrto.

Pravljice Svetlane Makarovič so na prvi pogled skoraj takšne kakor klasične. Večina jih je družbenokritično ubrana, nastopajo v veliki meri živali, ki

personificirajo razne lastnosti, tako da bi nekatere pravljice kar prištel k basnim, in sicer je način pripovedovanja prilagojen dobremu starinskemu pravljčnemu slogu. Večini zgodb botruje simpatična poučnost, najboljši med njimi *Pod medvedovim dežnikom* in *Strašni volk* sodita v sleherno pravljčno antologijo. Kar Makarovičevo ločuje od vseh drugih pripovedovalcev, pa je neka posebna skepsa, ki se ponekod komaj opazno vriva, ponekod pa tako močno izstopa, da se pravljica konča disharmonično, kot recimo pri *Zvezdnih živalih*, pri *Komarju Zz* in še zlasti pri zgodbi *Ogledalo*. Čutiti je mogoče, kako avtorica s poudarjenim kritično razdiralnim občutkom presega notranjo harmonijo, ali, če hočete, tradicionalno moralno shemo. Svoje glavost in trma sta kot motiv priljubljena in kakšen moralist bi morda kdaj lahko ponegodoval. Po tej plati so pravljice Svetlane Makarovič pravzaprav vezni člen k Zidarjevemu *Kukavičjemu Mihcu*, kjer sta svoja glavost in trma v drastičnem nasprotju z nekimi v življenju običajnimi moralnimi normami. Z normami, ki so jih ustvarili odrasli in s katerimi se — to hočeta Makarovičeva in Zidar povedati — otroci nočejo in tudi ne morejo vselej strinjati.

Kristina Brenkova je napisala knjigo o deklici Delfini, ki jo je pri prečkanju ceste povozilo in je teden dni visela med življenjem in smrtjo, dokler se ni iz sanjskega delirija vrnila v življenje. Teh teden dni je avtorica svoji junakinji napolnila s sanjskimi blodnjami, polnimi poetičnih doživljajev, kdaj tudi humoristično razigranih situacij, v katerih je realnost samo še izhodišče za najbolj pogumne domišljjske kombinacije. Kar daje pripovedi posebno vrednost, sta nedvomno humoristična ubranost in nežna prisrčnost, ki se večinoma spretno izogibata sentimentalnosti. Avtorica je uporabila nekatere že znane motive iz raznih pravljič, pri tem je pritegnila tudi nekatere že popularne pravljčne like in jih vgradila v delirij bolnega otroka, tako da bi iz tega skoraj lahko nastala pravljčno drastična satira, če ne bi bilo vse pomaknjeno v tako izrazito prijazno prizanesljivost.

Ko tako razkrivam plast za plastjo te doslej obravnavane literature, moram ponovno opozoriti na neko njeno značilnost, ki sem jo ob Kovačiču in Grafenauerju imenoval raziskovateljska vnema. Ta raziskovateljska vnema pa ni nič drugega kot poseben nemir, ki kar sili k dejanjem in vodi k vedno nanovo zastavljenim ciljem, ki išče in odkriva, ki je nenasiten, si želi avantur in raziskovalnih ekspedicij v svet. Dva bratca Lojzeta Kovačiča sedeta na vlak in se odpravita na dva tedna dolgo potovanje za nosom, pri Kovičevi zgodbi je potovanje njegove medvedje kolonije na dnevnem redu, pri Svetlani Makarovič zajček že v prvi zgodbi potuje na luno. No, in pri Grafenauerju? Pri njem se pokaže raziskovateljska nuja mladih ljudi, žlahtna prвина, ki od nekdanj polni vso mladinsko literaturo, na tako samosvoj način, da lahko botruje nizu njegovih humorističnih pesmi lepljenk, ki jih sestavlja iz najrazličnejših zemljepisnih podatkov. V eno samo veliko potovanje je ujeta tudi junakinja v knjigi Kristine Brenkove, viseča med življenjem in smrtjo.

Sedem knjig, ki sem jih doslej obravnaval, je zaključena celota zase. Združuje jih v različne enačice razčlenjen poetični recital. Od najbolj v realnosti zakoreninjenega Pikija Jakoba tja do skoraj sanjsko abstraktne deklice Delfine se srečujemo s premnogimi variacijami pristne poezije, ki je čisto zagotovo nedeljiva celota s sodobnim slovenskim literarnim snovanjem. Moram tudi povedati, da je vseh teh sedem knjig prvenstveno namenjenih majhnim otrokom; tem so prav gotovo tudi blizu v svoji neposrednosti in zlasti v tisti igrivosti in domiselnosti, ki se kaže na zunaj nič kolikokrat kot improvizacija.

Čeprav je v resnici za to improvizacijo trdo delo dobrih rokodelcev, ki z zanesljivim občutkom obvladajo mero in višino glasu.

Cisto za sebe stojijo v sodobni slovenski knjižni žetvi za mladino tri knjige, v katerih je v ospredju socialna tematika in so nam dragoceno avtentično pričevanje o človeški stiski otroka v zgodovinskem okviru skoraj pol stoletja, z dominantno dveh velikih vojn in z vso socialno krivičnostjo, s katero je zvrhana družba tistega časa. Branka Jurca s spomini *Rodiš se samo enkrat*, projiciranimi v zgodnja leta njene mladosti tam pod konec prve svetovne vojne, potem Pavle Zidar s *Kukavičjim Mihcem*, s pretresljivo zgodbo o otroku, ki ga je buržoazna družba med obema vojnama izobčila, ter Sandi Sitar z *Malo vojno poštevanko*, s pričevanjem o otroku, ki mu ubranost prvega otroštva razdere druga svetovna vojna. Tri knjige, povsem različne po literarnem rokopisu in mentaliteti, a zelo si podobne po prizadetosti, v bridki obtožbi trpljenja, ki so mu tudi v usodnih sorazmerjih današnjega sveta kakor vedno najbolj izpostavljeni otroci. Bil je čas kočijažev, je napisala Branka Jurca na začetku svojih spominov. Hotela je s tem reči, da so stvari tekle počasneje, da je bilo vse bolj domačnostno, morda tudi bolj preprosto. Ta prvi stavek je uporabila za to, da bi pričarala atmosfero, v kateri se je gradil doživljajski svet majhne deklice. To se je avtorici posrečilo tudi do te mere, da je v svoj čas priklicala tiste dimenzije, ki so oblikovale njeno osebnost. Pri tem je s presenetljivim uspehom obnovila mnoge značilne poteze krajevnega kolorita štajerskega obmejnega mesta. Uradniška družina se preseli s Primorskega, s področja, ki ga je po prvi svetovni vojni zasedla Italija, v Maribor. Otrokova mladost v proletarskem okolju, v tesnih gmotnih razmerah, politični in narodnostni spori, ki se otroka prej ali slej po svoje dotaknejo, in ne naposled tudi usoda primorske družine v tem, kako se vrašča med prebivalce štajerske dežele. Pripovedovanje je mirno, nevsiljivo, bridkost tistega časa je omiljena z mehkim spominskim smehljajem, pravična sodba (če je sploh kakšna sodba lahko povsem pravična) se dviga nad nekdanje strastne spore, pri vsem tem pa knjiga izzveni v hudo obtožbo izmaličene družbe, v kateri se je mali človek dušil in davil. Knjiga je tako napisana, da te ves čas neposredno ogovarja, vzbuja tvoja čustva in te nehote pripravi do tega, da se tudi sam iščeš v njej. Upam, da jo otroci bero z enako zavzetostjo kot odrasli, ki jim kaže njihov nekdanji čas.

S *Kukavičjim Mihcem* Pavleta Zidarja pa je tako, da je navzven slogovno in po svoji notranji dinamiki pravo nasprotje Jurčine knjige. Tisto, kar je pri Branki Jurci povedano z zrelo preudarnostjo, zadržano in harmonično, je pri Zidarju sunkovito in razgrebeno. Kukavičji Mihec, ta otrok, ki ga je družba odrinila in izrinila s tem, ko je vrgla nanj senco, češ da je rojen iz prešustva, je po svojih reakcijah na socialno krivičnost na meji negativnega junaka. V resnici seveda sploh ni junak, temveč ravna samo kot žrtev socialnih razmer, pred krivico se pač brani po svoje, kakor ve in zna, ali bolje povedano, kakor mu to narekuje notranji instinkt. In če ima ob tem podporo in potuho v starejšem potepuhu, s katerim naposled uide v svet, ravna po neki logiki, da se srebrot pač oklene tistega drevesa, ki mu najbliže stoji, otrok pa tistega človeka, ki pokaže zanj razumevanje. Vsebinska zgodba, ki jo lahko tudi imenujemo novela ali celo legenda (Marijan Kramberger v spremni besedi na platnicah knjige), je namreč pripoved o Mihcu, vaškem fantiču, ki doživlja v družini in v okolju domače vasi pekel zaradi suma, da ga je mati spočela s potepuškim tujcem, potem, ko mu postane tudi v šoli tesno,

s potepuškim prijateljem zbeži v svet, ki se mu odpre poln najrazličnejših dogodivščin. Sicer se po mnogih letih vrne domov, toda usodnostno je zaznamovan, da ne more doseči ne miru ne gmotne varnosti, temveč se utopi s svojo lastno družino v valovih reke, v katerih je nekoč našla smrt, ko ga je po njegovem pobegu iskala, tudi njegova mati, ki ga je edina ljubila in ga razumela. Pripovedni slog Branke Jurce je ubran, ves naravnan na glasovno skalo čvrsto in zanesljivo v njej zasidrane predstavnosti, medtem ko je pri Pavletu Zidarju tako kakor pri njegovem pisanju nasploh — to je težka, okrutna zgodba v oblačilih njegovega tako svojevrstnega besedišča, posejanega z elementarnimi prispodobami, ki se včasih dvigujejo iz odstavkov kot osamljene kamenite plastike. Zidar koplje v duševnosti zavrženega otroka za vrednotami, ki jih ima otrok kot zidake za gradbeni material svojega življenja, te zidake pa potem avtor v otrokovem imenu zлага v stavbo, ki je nesorazmerna in izkrivljena, skratka pravcata črna gradnja v urejenem urbanističnem pedagoškem vrtu. Pri tem se pač verjetno marsikomu, ki Zidarjevo knjigo prebira, porodi vprašanje, ali je takšna zgodba, vsa izrezljana iz grenkobne upornosti zoper konvencionalnost, privilegiranost in ustaljeni red le preveč anarhično sestavljena, da bi bila primerna za mladega človeka, ali, naravnost povedano, ali Zidarjev *Kukavičji Mihec* ne daje otrokom slab zgled? Slišati je bilo že tudi pomisleke, da motiv otroka, ki iz užaljenosti nagaja in jo nazadnje potegne s potepuhom, ni prav nič originalen, in tako naprej. Vsi ti ugovori ob Zidarjevi knjigi imajo nedvomno neko svojo upravičenost, tako da bi se lahko človekovo mnenje prevesilo v ugotovitev, da je ta zgodba bolj pripoved o otroku kot za otroka, za nekatere morda čisto privlačna kot ogledalo za njihove neizživljene mladostne nagone. Ne morejo pa ti ugovori zastreti nekega bistva, ne morejo zmanjšati vrednosti *Kukavičjega Mihca*, ki je ob premnogih omlednih izdelkih naše mladinske literature v preteklosti napisan tako čisto drugače, neposredno in v osnovi brezobzirno pošteno, tako da utegne stati v slovenskem mladinskem slovstvu kot majhen mejnik. Seveda, komu je namenjen? Čisto majhnim otrokom najbrž ne, temveč tistim v svet že kritično se odpirajočim, ki že zelo pridno prebirajo knjige za »odrasle«. In ti mladi bralci so isti odjemalci prej obravnavane knjige *Rodiš se samo enkrat*, šele obogateni z določenimi življenjskimi izkušnjami sposobni razumeti socialno zahtevna besedila. No, razlika je v tem, da Branka Jurca pri kočijažu vidi predvsem kočijo, Pavle Zidar pa njegov bič. Oba pa sta opravila s svojim pisanjem zelo pomembno delo.

To njuno delo je Sandi Sitar pošteno in razumevajoč svoj čas in svojega junaka dopolnil s svojo *Malo vojno poštevanko*. To je zgodba o otroku, ki je leta 1941 dopolnil šest let in bi moral v jeseni in šolo, prej pa še poleti s starši prvič na morje. Pa je prišla vojna, nič ni bilo z izletom na morje, v šolo sicer gre, pa je to v okupacijskim vzdušju, tesnobno je in nevarno, vojna je napolnila sleherno uro tako dolgih dnevvov. Otrok doživlja vojno, to je vsebina knjige, tja do tistega konca, ko se vrne oče, ki so ga leta 1944 odpeljali v taborišče, zopet domov. In ko potem poleti vendar gredo na morje. Pravzaprav je Sitarjev mali junak v tej vojni samo pasivni opazovalec, nekako samo ogledalo, v katerem se odsvita vojni čas. Pomembnost zgodbe pa je v tem, kako otrok vojno doživlja in kako s svojo bolečino ob nasilju, ki ga zadeva, posebej še ob izgubi očeta, raste v obtoževalca vojnih grozot. Tako je Sitarjev mali junak po tem, kako po otroško doživlja vojno, v bolečini, pa tudi z radovednostjo, ki si po svoje išče poti v spreplet vojnega časa, in z upanjem, da bo nekoč zopet vse

tako, kakor mora biti, nekaj daljni sorodnik Forstneričevega haloškega vaškega fantička, ki je velik literarni junak prav v tem, da ni nič junaškega na njem, da reagira na svet in dogajanje v njem pač tako, kakor mu to narekujeja stopnja njegove zavesti in njegov človeški položaj. Pa ni v bistvu takšen junak tudi Kukavičji Mihec? In mala Branka v spominih na čas kočijažev — ali ni prav takšna, velika v protestu svojega ogroženega otroštva?

K tem trem delom moram pravzaprav prišteti še *Rdečo kapico iz Zgornje Šiške* Braneta Dolinarja. Knjiga je izšla kot 156. v knjižnici Sinjega galeba in se tako po svoji klasifikaciji v založbi uvršča v branje nekoliko odraslejšše mladine, tiste, ki so ji namenjene tudi ostale tri izvirne knjige zadnjega leta in pol v knjižnici Sinjega galeba: Antona Ingoliča *Potopljena galeja*, Vitana Mala *Ime mi je Tomaž* in Branka Žužka *Kruh moje matere*. *Rdeča kapica iz Zgornje Šiške* je upravičeno uvrščena v knjižnico za starejše pionirje in za mladince po svojem sižeju, ki obravnava ugrabitev v okviru mednarodnega političnega bojišča. Po človeškem profilu glavnega junaka, predšolske deklice, ki, pravzaprav po pomoti, pade v kremplje ugrabiteljev, pa se ta knjiga navezuje na neki način na *Malo vojno pošteevanko*. Brane Dolinar je napisal mladinski roman. Mnoge strani tega branja so nabite v dinamiko, notranja organizacija snovi spominja na kriminalko. Na kupe je zanimivih značajev, vodilna misel o boju proti nasilju se nevsiljivo vrašča v dogajanje, škoda, da v celoti roman ne presega odlične zasnove. Podobno je pravzaprav tudi z Ingoličevo *Potopljeno galejo*. To je rutinirano napisana avanturistična zgodba o skupini mladih ljudi, ki na Jadranu pobegnejo iz dveh počitniških domov, deloma iz avanturizma, deloma tudi iz protesta proti neznosnemu stanju, ki tam vlada, se potem polastijo motornega čolna in se na svojo pest odpravijo na izlet med Kornate. Tam se skrijejo v odročnem zalivu, kjer, deloma po sili razmer, ker je njihovi barki zmanjkalo goriva, prebijejo skoraj teden dni in pri tem odkrijejo na morskem dnu potopljeno benečansko galejo. Konec avanture je zelo posrečen, skupina pretenta miličnika, ki jo zasledujeta, jima izmakne njun čoln in se vrne domov. Ob razpletu pride do splošne pomiritve. Ni kaj reči, standardno branje, zanimivo, čeprav včasih dokaj ohlapno izrisano socialno ozadje, napeto dogajanje in sproščujoč konec. Dostojno se v to skupino tudi uvršča mladinski roman Vitana Mala. Pravzaprav so presenetljivo spretno nanizane dogodivščine mladih fantov in deklet, meščanskih otrok z območja Pirana, Portoroža in Fiese. Medsebojna tekmovanja, spopadi dveh konkurenčnih skupin, vse to se tu odvija v podobni igrivi lahkotnosti, kot smo jo včasih srečali v prvi skupini obravnavanih knjig, samo da tokrat fantazijske dimenzije zamenjuje čista akcija in se osebni razvoj mladih ljudi z globljimi potezami vrisuje v dogajanje. Spodbuden štart mladega pisatelja, ki mu je to delo prvenec, kakor to razpoznavamo iz spremne besede na platnicah knjige.

Žužkova knjiga *Kruh moje matere* je poetično, zelo ljubeznivo kramljanje o nekem otroštvu, ki ga pisatelj obravnava s svojevrstno nostalgijo. Podobna Žužkovi knjigi je tudi *Prva domovina* Kristine Brenkove, intimen spominski zapis, v katerem se avtorica, podobno kot Žužek, vrača v okolje, v katerem dominira kot največja vrednota kruh. Kruh, ki ga svojim otrokom mesijo lju-beče materine roke. Zanimivo je, kako se ti dve knjigi priključujeta velikemu delu doslej naštetih po neki posebni lastnosti, v opazno podčrtanem hrepenenju po varnosti in domačnosti. Daleč ven iti v svet s sanjskim vlakom za nosom ali pa z ukradeno motorno ladjo, potem pa nazaj, nazaj v varno zavetje. Ob tem hrepenenju po domačnosti pa se odpirajo še mnoge miselne in čustvene raz-

sežnosti, v katerih prenekaterikrat otrok išče samega sebe in smisel svojega življenja. Pa svojo usodo. Prisluhnimo natanko najglobljemu besedovanju pripovedi, pa bomo razpoznali tiste besede, ki jih izgovori Kukavičji Mihec v hudi stiski: Ali sem človek? Ali bo kdaj lepo?

Vedno znova se slovenski pisatelj za mladino vrača k človeški stiski svojih junakov. Ivo Zorman si je poskušal izkrčiti pot v doživljanje dekleta v sedemnajstem letu, ki je pravzaprav v vseh svojih preizkušnjah žrtev svojega okolja. Saj ne stori nič drugega, kot da si poišče toplino in ljubezni zunaj svojega doma, kjer ji tega ne nudijo, pa pri tem zaide v najhujše tegobe. Skoraj je podobno kot pri Ingoličevi *Gimnazijki*, dekletce nekdo spelje, da zanosi. Skoraj, skoraj bi se nesrečno končalo, posledice odprave plodu toliko da otroka ne pripeljejo v smrt. Znajde se v bolnišnici, tu je postaja, s katere vendar pelje nekam pot novega upanja in nove vere v življenje, potem ko je dekle v trpljenju razpoznalo svoj duhovni obraz.

Franjo Roš literarno bero posrečeno dopolnjuje s svojim mladim letalcem Nejčkom, prispevek Marije Kmetove so topli zapiski o otroški igri in otroštvu v domačem okolju, Neža Maurer se je v svojih pesmih dokopala do nekaterih pristrčnih verzov. Tu je Karel Grabeljšek z zgodbami iz partizanskega življenja, Manko Golar s humorjem v svojih *Okroglih o Veržencih*, Jože Snoj z verzi o motorizaciji, ki v njih opozarja, da naj tehnika nikar ne povozi poezije. In naposled je tu še pietetna izdaja otroških pesmi Lili Novy, pa skrbno napisana literarna reportaža Janeza Vipotnika o psu Diku.